

Ole V. Rasmussen med Signe Emilie Bech Christensen

Liv i organisationer, affekt og intuition

Om Spinozas filosofi

Resumé

Begreber som følelser og innovativ tænkning er på dagsordenen såvel i organisationsteori og praksis. Artiklen søger, med udgangspunkt i Baruch de Spinozas etik og filosofi, at fremstille alternative måder at forstå emotionalitet og tænkning i en organisatorisk sammenhæng.¹ Ofte forstås såvel emotionalitet, som professionel tænkning, blot som individuelle forhold med udgangspunkt i et individualistisk subjektivitetsbegreb. Artiklen forsøger, med Spinoza, at forankre følelser og tænkning og subjektivitet i praksis, og i forhold imellem deltagere – i måder og møder i organisationen.

Det fremhæver at Spinozas filosofi grundlæggende er materialistisk, og inddragelsen af væsentlige materielle forhold i arbejdet i en organisation forbindes til positiv affektiv praksis, som igen er forudsætning for udvikling af intuitiv og innovativ tænkning.

Artiklen rundes af med en perspektivering af Spinozas filosofi i forhold til M. Foucault og G. Deleuzes tænkning. Væsentlige lighedspunkter i opfattelsen af subjektivitet og indi-

vidualitet fremhæves. Samtidig fremlægges hvordan den ofte frosne dualitet mellem bestemthed, orden og subjektivitet som findes hos Foucault og Deleuze, kan overvindes ved at inddrage Spinozas filosofi om måders orden, møder på grænsen af denne og intuitiv tænkning. Hermed er det artiklens mål at give svar på spørgsmålet om, hvordan der skabes professionelt liv og professionel innovation i organisationer.

Nøgleord: Innovation, affekt, organisationer, subjektivitet, Spinoza

I litteraturen fokuseres i dag mere på følelser i organisationer (se f.eks. Elmholdt, Tanggård 2011). Ofte arbejdes med et begreb om emotionalitet, som er knyttet til ét individuelt subjekt: Emotionalitet ses centreret i individet. Med udgangspunkt i Spinozas filosofi, vil jeg pege på muligheden for at forstå emotionalitet som affektiv praksis i mellem deltagere. Jeg vil forstå emotionalitet som møder og måder, som ligger før – og under og efter – individuelle processer.² Reduktionen af emotionelle proces-

1 Stud. Cand. Soc. i Politik og Ledelse; Signe Emilie Bech Christensen har leveret en uvurderlig hjælp ved gennemlæsning af teksten og har bidraget med vigtige indspil og forslag til indhold og udtryk i artiklen.

2 Indenfor organisationsteori tales om “the affektive turn”, som netop introducerer muligheden for at forstå og forslag til organisatorisk arbejde med kræfter, stemninger,

ser til psykologiske og individuelle fænomener går glip af muligheder for at forstå og udvikle organisationer og praksis. Det er artiklens formål at undslippe dette spild og fremstille den måde affektiv praksis fremtræder på i organisationer. Denne betydning vil jeg argumentere for nås i lyset af Spinozas filosofi.

Det handler her dels om det materielle liv i organisationen. Livet i omgang med ting, og det skabende og bevægelige liv imellem konkrete deltagere. Og forbundet hertil: udviklingen af affekt og emotionalitet i retning mod positiv emotionalitet, glæde og engagement.

Og det handler om deltagernes erkendelse og forståelse af disse materielle forhold og ting i praksis. Jeg vil med Spinozas filosofi vise at den "højeste" erkendelse af ting og forhold, som Spinoza benævner "intuition", udvikles ud fra en positiv emotionalitet imellem deltagere og en særlig aktiv inddragelse af ting og materielt liv.

Spinozas filosofi angiver dermed potentialer for en materialisme med en forståelse af affektiv praksis, og med en forståelse af subjektivitet som ikke udelukkende knyttet til individet og individuelle psykologiske processer. Subjektivitet forstås her som, eller bedre i, måder at deltage på, – i møder. Denne forståelse af subjektivitet, giver nye muligheder i organisatorisk teori og praksis. Disse muligheder indtræder også idet Spinozas teori overordnet er en etisk teori: Teorien stiller deltagerne i en organisation nogle afgørende spørgsmål om "måder" og møder imellem deltagerne her. Og teorien er, at disse spørgsmål er de afgørende drivkræfter i arbejdet med at udvikle nye former for subjektivitet og tænkning.

En praktisk drivkraft i artiklens komposi-

mellemværender, "kemi", og kropslige processer og måder – som særlig affektiv praksis (f.eks. Williams 2010). Denne forståelse bygger ofte på sider af Spinozas filosofi – men bortser desværre fra andre væsentlige sider, først og fremmest hans materialistiske tilgang, dvs. en skabende, kreative omgang med materielle forhold, i forskellige kollektive sammenhænge.

tion har været mit eget ledelsesmæssige arbejde med en større organisatorisk fusion. Dette arbejde har vist betydningen af emotionelle processer, imellem grupper af fagfolk og afdelinger, og illustreret, hvordan nye måder at arbejde på, og at tænke på, sker i relation til emotionelle processer. Jeg har erfaret, hvordan disse processer ledelsesmæssigt bedst må adresseres og mødes som affektive og tanke-mæssige måder i organisationen, og ikke kun som individuelle subjektive forhold. Den store ledelsesmæssige udfordring er, hvordan der både kan arbejdes med affektive processer i organisationens grupper og bevægelser – samtidig med at der arbejdes med organisationens "materielle praksis", opgavevaretagelse og de materielle realiteter forbundet hertil (lovgivning, økonomi, fysiske rammer m.m.). Spinozas filosofi indeholder potentialer til at samtænke sådanne komplekse forhold.

Indledningsvis skitseres nu artiklens struktur, og de værker den bygger på. Spinozas værk er læst af hundredvis af filosoffer m.m. Jeg arbejder næsten udelukkende med bogen Etik (opr. 1677 her: Spinoza 1996) og dette i høj grad ud fra filosofen Gilles Deleuzes læsning af Spinoza (Deleuze 1988, 1990). Jeg er også inspireret af Evald Ilyenkov (Ilyenkov 1974), Michael Hardt (1993) og Moria Gatens & Genevieve Lloyd (2002).

Målet med artiklen er en fremstilling af bevægelsen fra det materielle og mangfoldige liv i en organisation, over affektive forhold, praksis og møder heri, hvor inddragelse af materielle forhold kan ske på afgørende og forskellige måder, frem til subjektivitet og muligheder for en "højeste", klar og intuitiv tænkning, som "virkelig" forstår konkrete og komplekse forhold og emner (i organisationen og i dens opgavevaretagelse). For at se denne sammenhæng skal vi dog igennem en forståelse på flere planer. Artiklen er struktureret i 5 planer. Begrebet plan og opdelingen i 5 planer er inspireret af Deleuze og hans læsning af Spinoza. Spinozas værk "Etik" kan også læses

som inddelt i sådanne 5 planer. Ved et plan forstås en måde virkeligheden fremtræder på og tænkes på. Et plan defineres af den praksis og de begreber som opererer på det. De 5 planer kan kort beskrives som:

- 1) Det materielle mangfoldige liv i organisationen
- 2) Ting og liv som skabende – tings skabende betydning
- 3) Tings fremtræden, eksistens og måder at eksistere på i organisationen
- 4) Særlige møders betydning, “på grænsen” for udvikling af subjektivitet og tænkning
- 5) Fremstilling af intuitiv tænkning og dens betydning for deltagerne og organisationen

Det 5 plan bliver genstand for et særligt afsnit der uddyber udviklingen af den intuitive tænkning og dens forbindelse til emotionelle processer og subjektivitet.

Plan 1: Immanens: Det materielle mangfoldige liv i organisationen

Det er grundlæggende for en forståelse af organisationer ud fra Spinozas filosofi at organisationer først og fremmest kan ses som immanent praksis: Dvs. at organisationens ting, dele og deltagere kan ses i bevægelse – de er ved at blive til noget. Der er virkninger hele tiden. I bevægelserne er der relationer, sammenhænge. Der er grupper og individer – som forskellig deltagelse og forskellige møder. I dette afsnit skal vi se nærmere på, hvad der ligger i disse relationer og sammenhænge på immanensplanet.

Immanens betyder hos Spinoza og Deleuze, at noget er direkte i noget andet – at noget ikke skyldes en fjern ydre påvirkning. Det betyder, at ting står i en direkte påvirkende relation til hinanden. Ting kan være objekter, begivenheder, dele og deltagere. Hver ting bliver påvirket til bevægelse gennem andre genstandes udtryk og konkrete betydning. Der er ikke en større, fjernere og mere betydningsfuld ting

eller struktur, der forårsager og påvirker andre ting. Ting forekommer således i horisontale relationer, hvor den ene ikke påvirker den anden i hierarkiske forhold.

I en immanent praksis er alt forskelligt i betydningen særligt. Hver ting er forskellig i sin magt, sit udtryk og sin følsomhed. Og ting er intimt forbundet i kæder, i relationer, i sammenhænge, i begivenheder og handlinger.

På immanensplanet ser vi i ordets bedste forstand konkret praksis, eller liv. Det immanente plan overses let, både analytisk og i levend praksis, da det immanente plan, og kæder og bevægelser, ikke kan erfares og ses passivt ved sansninger og perceptioner. Det immanente plan kan derimod ses og begribes praktisk, og det vil sige begribes som virkninger, reaktioner, forløb – og som stigning og fald i magt og gennemslagskraft. Deleuze fremhæver, at det immanente erfares gennem en pre-refleksiv, og ikke personlig eller kognitiv bevidsthed. En væsentlig del af Spinozas filosofi fremstiller hvordan immanens, og de enkelte ting i denne, kan ses gennem en intuitiv erkendelse – og artiklen handler om hvordan vi når frem til denne.

Indenfor denne måde at forstå ting på er det ikke adækvat³, at starte med at udskille enkelte objekter og subjekter eller hierarkiske relationer mellem disse objekter og subjekter. Det betyder ikke, at der ikke findes “jeg-er” og aktører som individuelle subjekter. Ting, individuelle subjekter og forhold “er der” og træder frem i det immanente praksisfelt i begivenheder, i situationer m.m. Men analysen og forståelsen, af f.eks. en organisation, kan i Spinozas optik ikke starte ved subjekter og

3 Adækvat i Spinozas betydning ligger tæt op at ordets egentlige betydning tilsvarende, dækkende i forhold til virkeligheden. Et adækvat begreb udtrykker en orden og en forbindelse mellem ting og ydermere en orden vi er årsag til. Betydningen af et adækvat begreb forklares således af vor erkendelseskraft i møder og grupper med andre. (jvnf. Spinoza B. 1996 s. 78 og Deleuze G. 1988, s. 74). Begrebet anvendes i mange sammenhænge i artiklen.

særlige individuelle former. For at forstå disse former på den bedste måde må vi først, eller “hurtigst muligt”, forlade dem i sig selv, og tænke og arbejde med forskelle, bevægelser og påvirkninger, der forekommer mellem ting. Individider og subjekter får først betydning, såvel analytisk som i praksis, når de træder frem i kraft af særlige relationer, kæder af virkninger, samlinger og grupper – og påvirkes og påvirker andre heri på særlige måder. Disse måder (og møder) skal vi se på, på de næste planer.

At en organisation bedst begribes som et immanensplan betyder også, at organisationen ikke umiddelbart kan forstås hierarkisk, som skilt i kerner og kasser, eller som lineære årsagsforhold og strukturer. Når en organisation ses som immanent, ses forskellighed, bevægelse, og forskellige begivenheder og relationer, hvorved særlige ting og individer kommer til udtryk. I et immanent perspektiv ses en organisation som liv, som en levende praksis, med ligeværdige ting, som tager konkret del i bevægelsen, og som er i bevægelse – som deltager i en praksis.

Et af de vigtigste bidrag i dette perspektiv er, at en analyse eller forståelse af en organisation “hurtigst muligt” må gå fra de abstrakte former, som vi ofte først eller umiddelbart præsenteres for som tegninger af kasser, hierarkier og individer og enkeltstående betydnings- og magtforhold – og ud i det mangfoldige: Tænkningen af organisationen skal ud i relationer, kæder af begivenheder og bevægelser. Metoden for hvordan vi “hurtigst muligt” kan forlade dette abstrakte og individuelle plan vil jeg fremstille på det 5. plan, og artiklen vil nu handle om at nå frem til denne metode.

Nødvendigheden af at se og analysere en organisation som immanent praksis hænger også sammen med, at en organisation aldrig er den samme. Organisationer er grundlæggende ustabile, fluktuerende, konstant i færd med at ændre sig, mutere, sammenvæve – og er altså altid i sin vorden.

At forstå en organisation som en imma-

nent praksis, er i Spinozas filosofi i høj grad at se på følelser; ikke i første omgang som individuelle emotioner, men som “affekter”. Affekter forstås her som relationer af påvirkninger, relationer af udtryk – og tings følsomhed og evne til at blive påvirket. Praksis og bevægelse er dermed både tanker (ideer) og affekter (følsomheder), der foregår “mellem os”, og mellem positioner i en sammenhæng. Enkelte ting, enkelte deltagere som subjekter, dvs. “jeg’-er”, – og dermed individuelle tanker og følelser – kan, som tidligere nævnt, træde frem herud fra – i relation til deltagelse. Men før denne fremtræden er der væsentlige immanente bevægelser, møder og forhold i praksis som er sammensat af følsomheder, affekter; som intensiteter i møder, stemninger i samlinger og begivenheder. Altså praksis som både praktiske kropslige og tankemæssige aktiviteter!

Praksis er ofte domineret af negative affekter af “tristhed” og kollektive erfaringer af passivitet og afmagt. Møder og påvirkninger er her ikke umiddelbart “gode”, gensidigt for deltagerne, og deltagerne udvikler sig ikke ved herved: Hvis der ikke sker en forøgelse af handlekraft og styrke, så forbliver det affektive moment i aktiviteterne domineret af passivitet, tristhed. Målet, eller en etisk bestræbelse, ved en forståelse ud fra et immanent perspektiv, som vi nu skal efterfølge i det følgende, er hvordan der kan udvikles positive affekter og handlekraft i møder og i organisationen.

Plan 2: Essens og eksistens: Ting og liv som skabende – tings skabende betydning

Vi har ovenfor set organisatorisk praksis som en immanent praksis, og understreget at der er ting, individer og sammenhænge, der træder frem i bevægelser og kæder af begivenheder. Vi har også understreget at denne praksis også er en affektiv praksis af stemninger, påvirkninger og reaktioner.

På plan 2 ser vi også, at der i denne immanente praksis findes realiteter og ting med en

skabende magt. Begrebet essens er Spinozas begreb for denne materielle realitet. Essens er det, som gør, at en ting træder frem/er til/bliver til. Essens er også at have en magt (power) til at påvirke og forsøge at vedblive i denne magt. Og det helt specielle ved Spinoza er, at magt også er evnen til at blive påvirket, dvs. tings følsomhed for påvirkning (power to be affected): I selve fremtrædelsen af tingen ligger der altså både en magt til at påvirke og en følsomhed for påvirkning og bevægelse der hænger intimt sammen (se f.eks. Deleuze 1990, s. 93).

Sådanne ting⁴ er udtryk dvs. ekspressive størrelser. Og de produceres og skabes: Tings udtryk og magt er skabt igennem produktive relationer og særlige produktionslove for relationer mellem essenser, magt og udtryk (Deleuze 1990, s. 235 ff.)

Det væsentlige er imidlertid at nok er ting produceret og fremstillet på en særlig måde, men de fremtrædende tings essens kan kun ses i deres eksistens gennem udtryk i mødet med andre ting. Tings essens bliver derved kun klar og tydelig i møder og i relationer til andre ting.

Spinoza understreger, at tings essens og årsager udtrykkes i eksistens, virkninger og praksis “fuldt ud”. Dermed mener han, at der ikke er nogen skjult “transcendent”, sandhed eller betydning bag en tings udtryk. Der ligger ikke en sandhed inde i tingen og bag udtrykket, som det repræsenterer. En essens er tingens praktiske udtryk “mod os” eller “med os”. Derfor må definitioner og begreber om tings essens være ekspressive, dvs. være begreber om (som) tings praktiske og aktivitetsmæssige udtryk i forhold til os i begivenheden, i mødet (ibid. s. 133).

Sagt enkelt er grundlaget i Spinozas filosofi altså, at der er noget magtfuldt i den immanente praksis. Der er f.eks. essentielle

forhold og realiteter som møder i en organisation er “om”, omhandler: Der er magtfulde betingelser og forhold i og udenfor organisationen, der påvirker liv og eksistens i denne. Disse essentielle ting, og forholdet imellem tingene, udtrykker deres betydning som magt, forstået som effektfulde udtryk, der påvirker og skaber liv og aktivitet. Og udtrykkene sker på forskellig måde. Og samtidig kan realiteters essens og magt kun forstås i og gennem den grad og måde de involveres i møder og praksis i organisationen. Involveringen er en aktiv inddragende og tankemæssig proces. Men ikke først ud fra en individuel eller privilegeret position.

Denne sammenhæng er en etisk praktisk proces, der knytter an til spørgsmålet om at skabe en positiv affektiv, følelsesmæssig praksis: Hvordan skabes møder omkring de magtfulde ting og realiteter (essens), så de involveres, udtrykker og udfolder deres magt på en positiv måde i og for mødet og deltagerne?

Magten og betydningen af en ting er som sagt det skabende ved tingen og dens natur. Dette sker eksempelvis ved vedtagelsen og indførslen (produktionen) af en ny lov for arbejdet i en organisation, en ny teknologi eller et nyt styringsprogram for “sagsarbejdet”. Eller en ny procedure der fastlægger kæder af handlinger, der skal følges for at producere en indsats, foranstaltning eller resultat. Eller en ny ledelse og nye ledelsesforhold i organisationen. I det organisatoriske blik, vi optegner her, er sådanne “materialiteter” ikke bare sociale konstruktioner, men grundlaget for bevægelse, sammenhæng – og affekt og handling i organisationen.

Blikket på organisationer og sådanne realiteter i en organisation, ud fra Spinozas filosofi, er materialistisk – og ikke blot socialt konstruktivistisk o.l.: Blikket er rettet mod betydning, som det der ved “tingen” skaber og bevæger, berører og påvirker liv, aktivitet blandt deltagerne, medarbejderne. Som vi skal se på det følgende 3. plan, er betydningen for-

4 Som vi husker, er ting begivenheder, situationer, grupper og individer m.m.

skellig fra sted til sted, fra “måde” til “måde”, fra “komposition” til “komposition”, i organisationen, men “den” er der: Essens er der som en skabende kraft – konkret i relation til andre betydende ting, og som kræfters påvirkning af andre kræfter.

Essens kan altså ses og tænkes, men ikke i sig selv og abstrakt som i den essentialistiske filosofi og tænkning, derimod gennem måder og i møder – gennem vores deltagelse. Det skal vi uddybe i det følgende.

Et grundlæggende spørgsmål er derfor, hvordan de skabende ting får deres konkrete betydning, og hvordan vi indgår i denne nødvendige skabelse af tingenes fremtræden (eksistens) på bedst mulig måde. Svaret ligger i, hvordan vi ser og møder de magtfulde og betydningsfulde realiteter i organisationen; og hvordan møder organiseres om dem!

Her bliver den ovenfor beskrevne forbindelse mellem magt og affekt afgørende. Det essentielle i ting og magtforhold er en magt til at påvirke – men også en evne til at blive påvirket (Deleuze 1988 s. 97 ff.). Magten er desto større i den grad, den kan påvirkes – “affekteres”, gennem affekt og emotinalitet. Denne opfattelse af magt er usædvanlig teoretisk set, men vi kender den godt i praksis: En tings betydning, en procedures brug og gennemslagskraft er desto kraftigere i den udstrækning, den er “fleksibel” og kan anvendes differentieret og forskelligt i situationer og sammenhænge i dialog med reaktioner, stemninger og affekt. Virker magten derimod abstrakt, reduceres mangfoldigheden i og med der pålægges ordninger, der nok har en magt; men magten er ikke “følsom” og påvirkelig, og derfor ikke særlig betydningsfuld eller magtfuld i en positiv skabende betydning.

En tings magt og betydning viser sig altså både som et udtryk, som påvirkning, intensitet, betydning, og som affekt – kraftfulde stemninger, engagementer, ophidselser – eller forstemthed, skuffelse, frustration, passiv affekt. Magt og betydning er i denne, for mig,

positive filosofi ikke stillestående og ubevægelig – og ikke upåvirkelig af begivenheder, møder og handling. Magtforhold og kræfter modificeres gennem deres evne til at påvirke andre kræfter, og gennem deres følsomhed overfor at blive påvirket af andre kræfter. Det er i denne påvirkning af praksis og eksistensmåder, at erkendelse og deltagelse, gennem organisering af møder, er afgørende momenter. Denne sammenhæng udspiller sig på plan 3.

Plan 3: Komposition, måder og eksistens – og essens: Tings fremtræden, eksistens og måder at eksistere på i organisationen

På plan 2 så vi at ting og essens i en immanent sammenhæng kom til eksistens i relationer og sammenhænge: En tings essens er altså forskellig fra dens eksistens og fremtræden. I en tings essens ligger der intensitet og magt, og den måde en ting eksisterer på handler om relationer til mange ting. Forskelligheden, måden ting er forskellige og individuelle på, “sker” og skabes i kraft af denne relationelle eksistens. Tings relationelle eksistens står i et immanent forhold til produktionen af essens og magt – det er to sider, der i virkeligheden ikke kan skilles.

Spinozas filosofi er på denne måde grundlæggende materialistisk (Jvf. Hardt 1993). Der er ting med magt og kraft, en materiel realitet, der hele tiden produceres og skabes, og også skaber i relation til andre ting. Det immanente plan har altså to uadskillelige momenter, essens og eksistens⁵, men deres forhold er bevægeligt, og vi har indflydelse gennem at arbejde med spørgsmålet: Hvordan skabes et positivt forhold mellem dem i liv og møder, og hvordan kan vi involvere og erkende essens på den etisk bedste måde i eksistens og praksis.

Et centralt begreb er her måder. Med måder forstås tings eksistens i relation til andre ting

5 Spinoza: natura naturans (den frembringende natur) og natura naturata (den frembragte natur) (Spinoza 1996 s. 24, Deleuze 1988, s. 92).

og en måde er sammensat eller komponeret af mange forskellige ting og relationer (Deleuze 1988 s. 88).

Det er karakteristisk for måder, at de er komponeret af særlige kompositionslove, som ikke er de samme som love for produktion af essenser og ting. En given måde og praksis kommer altså til at eksistere, når mange dele træder ind i en given relation. Måden bliver ved med at eksistere så længe denne relation og komposition eksisterer (Deleuze 1990, s. 236 ff.).

Enhver måde, og komponeret relation, står altså i et særligt forhold til ting, essens og magt: Når der komponeres en måde, står måden i en særlig relation til ting, og deres essens træder frem og involveres på en særlig måde. Hvis kompositionen udvikles og derved forandrer sig, eller der er tale om en anden komposition, involveres essenser på en anden måde. Dette forhold er helt afgørende for måders kvalitet og karakter. Måders kvalitet og karakter afgøres af, hvordan tings essens er involveret og “med” i måden og dens relationer. Heri får essensen og magten en særlig og bemærkelsesværdig fremtrædelsesform (Hardt 1993 s. 67).

I praksis realiserer disse fremtrædelsesmåder altså essenserne på forskellige måder. Der er ikke tale om “lineære” eller “strukturelle” love, men om immanente nødvendigheder og love for hvilke ting og dele, der kan mødes og hvordan. Det drejer sig om hvordan ting kan “bevæge sig” og gå sammen – og at det ikke er tilfældigt, hvilke ting der i måderne kan mødes og komponeres.

Komposition er i høj grad emotionel og affektiv – den handler om både magt og påvirkelighed (jvf. betydningen af magt ovenfor). Kompositionen og dens relationer udgør derfor en samlet affektiv kapacitet (Deleuze 1988 s. 48 ff.). Og det er netop denne affektive kapacitet, der har afgørende betydning for de møder og de bevægelser, der foregår og kan foregå i måden, og imellem måder. Betydning for hvad der kan gøres og siges i en sammen-

hæng, hvilken åbenhed der er for forskellighed, hvilke møder der kan “ske”.

Spinoza skelner her mellem passive og positive affektive måder. I de passive måder er der tale om en følsomhed eller en kapacitet for at blive berørt, der er relativt afskåret fra den magt og betydning, der ligger i ting og materielle realiteter. Essens og magt er ikke positivt inddraget i kompositionen. Der er tale om tristhed (Deleuze 1990 240 ff.). Påvirkningerne i møderne, i grupper og relationer i denne affektive praksis, udtrykker altså ikke, at deltagerne er årsag til noget i møderne i en organisation. Der udtrykkes ikke handlekraft og magt i relationerne – netop fordi de kompositive forhold er afskåret fra essenser og magtforhold.

Der kan også herske en positiv “aktiv” affektiv kapacitet i måden, som gør at der sker mangfoldige møder i sammenhængen ved at udtryk bevares og besvares i møderne. Ting kan involveres og udtrykkes – og får betydning, så deltagerne erfarer at de virker og skaber i organisationen.

Kapaciteten til at blive berørt i måden, og kompositionen som understøtter mangfoldige møder, virker som en kapacitet til aktivitet. Den kraft er rettet mod aktivitet, og er også åben og følsom for variation. Det betyder, at ingen kan vide eller forudbestemme hvilke konkrete affektioner, ideer og handlinger, der indtræder. Ingen kan vide hvad en krop (som Spinoza udtrykker det), en deltager, et møde er i stand til, eller har magt til (Spinoza 1996 s. 80, Deleuze 1990 s. 226). Der kan ske det, at deltager i måden kan mødes på måder, der ikke er dækket af de kompositive love og nødvendigheder. Disse love dækker nemlig langt fra alt, ifølge Spinoza. Der findes en trejde orden for hvordan ting kan mødes. Denne orden er helt afgørende for erkendelse og involvering af essens og magt på den bedste og højeste måde – som vi skal gennemgå i det følgende. For at opnå denne grad af erkendelse er møder under den kompositive orden ikke tilstrækkelig. Men positive forhold i den kompositive ordens affektive kapacitet

kan organisere og understøtte et potentiale for nye måder – og møder.

Det væsentlige i en tænkning inspireret af Spinoza er således etiske spørgsmål: Hvilke møder og relationer kan sammensættes og organiseres, så der opstår mere glæde og adgang til at involvere essens og mærke handlekraft? Spørgsmålet er, hvordan vi i møder kan komme til at erfare et maksimum af glædesfyldte affekter, møder og praksisser, der leder os på sporet af adækvate⁶ ideer og handlekraft.

Og i forlængelse heraf: Hvordan kan vi organisere kompositive ordener, der sikrer kapacitet for bevægelse, så der kan ske udvikling på grænsen af de kompositive ordener. Under positive affektive forhold, med følsomhed for berørthed, variation og engagement, kan der nemlig “ske” nye møder og begivenheder. I disse nye møder kan der skabes ideer om, hvad det er i disse møders særlige komposition, der er årsag til, at de fungerer positivt for deltagerne. Sådanne adækvate begreber for hvad der fungerer og er positivt i disse nye møder, på grænsen af de kompositive ordener, kalder Spinoza fælles begreber (Spinoza 1996, s. 62 f., Deleuze 1988 54 ff.)

De etiske spørgsmål, der må stilles i en organisation (hvis den vil udvikle sig og dens deltagere), er altså, hvordan der kan organiseres positive nye møder på grænsen af de kompositive ordninger. Nye møder der kan forstås og forklares af deltagerne, hvor deltagerne kan skabe ideer om, hvad det er, der fungerer positivt i møderne. Hvis vi har “greb om” disse møder, er der tale om fælles begreber, og glæden bliver til en aktiv emotionalitet som Spinoza også benævner handlinger (Deleuze 1990 s. 285).

Denne affektive side af organisationsmåden er som sagt igen en side af måden at involvere ting og essentielle forhold på. Kapacitet og magt til at blive berørt er en side af involvering af magt og essens på særlige positive måder.

6 Se note 3): Adækvate ideer i betydningen dækkende ideer for sammenhænge vi er årsag til.

Det etiske spørgsmål er altså også hvordan måder og møder får adgang til og involverer den magt, der ligger i tingene og produktionen af disse.

Denne adgang til ting og magt sker hos Spinoza gennem de ideer og begreber, den sandhed og viden, der indtræder og udvikles gennem møder. Møderne kan skabe og få magt til at trænge ind i og udtrykke årsager og essentielle forhold. Sandhed, viden og begreber bliver altså også et etisk projekt, hvor det ikke blot er et spørgsmål om hvad den enkelte har forstand på, men også hvad vi er i stand til. “Vi” betyder her sammenhænge, grupper, møder, situationer etc. Deltagerne kan komponere og sætte sammen så tings essens på den mest adækvate måde kan udtrykkes i og af gruppen. Det er her de fælles begreber gør en forskel. Fælles begreber er begreber om både hvordan mødet er og fungerer, og hvordan ting er inddraget.

Positiv affekt er en side af fælles begreber. Affekt er, som tidligere beskrevet, ikke i første omgang et psykologisk begreb. I affektive processer er der “endnu” ikke enkeltstående subjekter, “jeg-er” og emotioner. Affekter er, som tidligere beskrevet, kræfter i forhold til at påvirke og blive påvirket (affect and be affected). Disse påvirkninger eksisterer og udspiller sig i måder og praksis som former for møder. Affekter cirkulerer (i relationer) mellem deltagere. Affekter er ikke alene individuelle følelser på dette plan – og forskning der mener at studere “emotioners liv i organisationer”, spilder afgørende viden ved al for hurtigt at arbejde individualistisk og psykologisk i studiet af begivenheder, praksis og processer i organisationer⁷.

7 Med et udtryk fra Deleuze og Foucault “folder”, dvs. subjektiverer og individualisere megen filosofi, og vi kan tilføje psykologi, “for hurtigt”, i den betydning at forhold i magt, relationer, sammenhænge, og altså affektive processer i praksis, for hurtigt genstandsgøres til forhold og essenser som og i en individuel eksistens (Deleuze 2004 s. 76 ff.)

Affekter er altså praksis, og forekommer især i praksisforhold, der har med intensitet, sanselig, æstetisk og følelsesmæssig magt at gøre. Dette sker i relationer – og en relation i organisationer på dette affektive plan må ikke blot forstås som et “link”, en social forbindelse eller interaktion mellem to eller flere deltagere eller objekter; relationer er i bogstavelig forstand at “tage i hånden” og en sanselig, følelsesmæssig og æstetisk praksis. Affekt er ikke en “ikke-materiel” størrelse, der er “mystisk” og uden kontakt til mennesker og subjektivitet. Affektive former og måder er praksis, hvor deltagere og mennesker indgår! Derfor er måder og møder bevægende og skabende! Når der skabes ideer og fælles begreber i møderne, er disse altså ikke bare noget, der skabes og udtrykkes gennem tænkning (kognitivt primat). De involverer også følelser, sanser og dermed skaben, kreativitet – og modige og engagerede eksperimenter i grupper.

Som jeg har antydnet, står mådernes orden og altså den affektive side i en særlig immanent relation til magtens og essensens plan. Enhver måde og praksis involverer magt og social realitet på en særlig måde – mere eller mindre aktivt og udfoldet. Det er afgørende i Spinozas filosofi om essens, magt, eksistens og praksis er, at der er denne særlige forbindelse: Desto mere essens, magt og betydning er udfoldet og involveret i måden og den organisatoriske praksis, desto mere følsomhed og desto mere kan der ske på “grænsen” af denne praksis, i møder og påvirkninger og også i mødet med andre måder og praksisser.

Plan 4: Mødernes orden: Særlige møders betydning, “på grænsen” for udvikling af subjektivitet og tænkning

Lovene for kompositioner og produktion bestemmer altså ikke specifikt, hvilke ting og deltagere der mødes, og hvornår. Der kan skabes en “mødernes orden”. En kompositiv orden kan muliggøre, at deltagere kan mødes i helt nye relationer, på helt nye måder. De kan

mødes “tilfældigt” i kontrast til den kompositionsorden, der hersker. Men det sker ikke tilfældigt ud fra det nye mødes “perspektiv”. Spinoza taler netop om en mødernes orden på dette nye lokale og temporære plan. I en sådan orden for et møde, som ligger på grænsen af en kompositiv orden, er der ingen der ved, hvad der sker! Ingen ved her hvad en krop er i stand til, som Spinoza udtrykker det.

Det sker ved en konkret eksperimenterende og praktisk omgang med ting i mødet. Der improviseres, tages nye skridt, gøres nye bevægelser. Hvis deltagerne ser deres eget udtryk og handleevne bevaret i det nye, skabes der glæde som affekt mellem dem, hvilket giver mulighed for, at møderne kan ske igen, hvor intet er afgjort på forhånd. Hvis det positive indtræder, kan der ydermere ske det, at deltagerne får ideer om, hvad der er fælles for dem, når de mødes på en positiv måde: Derved udvikles, som tidligere omtalt, fælles begreber i mødet og relationen. De “fælles begreber” skaber en præcis forståelse: “Det er det vi kan, og det er på den måde vi gør ting og skaber viden og handling”. Dette møde og denne skaben sker som tidligere nævnt ud fra en tilfældighed. Men ud fra mødes perspektiv tilfældig i betydningen “gunstig”, “hengiven”⁸ og en praktisk orden for mødet: det er en orden for hvad, der kan mødes om, og hvad der kan skabes af fælles koordinerede begreber! Der skabes og komponeres en orden, og der skabes og gøres (med) ting i en orden i møderne, skabt af netop mødets deltagere. Gruppen af deltagere skaber en “vores orden”, som også kan forstås som en ny affektiv praksis (ibid. s. 238).

Fælles begreber forstås altså som en ide om hvad der er fælles mellem deltagere i det positive konkrete møde, der er skabt. Denne

8 I “Ordbog over det Danske sprog” angives at tilfældighed historisk har betydninger som passende, nødvendig, hengiven til, gunstig (www.ordnet.dk, opslag tilfældighed).

ide er en adækvat ide, idet den er en ide om årsag til det positive i mødet. Der opstår derved en oplevelse af mødets erkendelseskraft. Erkendelseskraften opstår på det “nye sted”, hvor gruppen og mødet har bevæget sig hen.

Derved bliver fælles begreber ikke blot begreber om tilfældige møder, men også om nye kompositioner af møder mellem de deltagende kroppe mere generelt. Begreber om hvordan der mødes næste gang og i en kommende række af møder: Fælles begreber, forstået som det fælles mellem deltagere i bestemte møder, er dermed generelle immanente begreber for møders afholdelse og for mødeprocesser, og ikke abstrakte “udefra” eller “ovenfra” styrende begreber, men begreber forbundet til mødernes praksis. De fælles begreber er netop forbundet til møders “match”, forstået som skabelsen af enighed i møder mellem deltagere, og møders konkrete affektive organisering og positivitet. Og fælles begreber er konkrete, hyppige, levende og åbne, både fordi de er opstået fri af og “på grænsen” af måders lovmæssighed (Deleuze 1990 s. 295).

Men hvad kan disse møder, den nye orden (mødernes orden) og de konkrete fælles begreber betyde: Den grundlæggende bestræbelse i Spinozas filosofi tager form som et etisk spørgsmål om, hvordan forbindelser mellem magt, eksistens og konkrete møder mellem mennesker i en organisation (et samfund) kan organiseres, så der sker flest mulige positive “innovative” og kreative møder og derved møder med adgang til sandheder og magt. Og denne adgang sker ud fra fælles begreber og de innovative møder, men realiseres først på det sidste plan; frihedens og intuitionens plan, hvor den tredje grad af erkendelse udspiller sig.

Plan 5: Frihedens og intuitionens plan. Fremstilling af intuitiv tænkning og dens betydning for deltagerne og organisationen

Fælles begreber handler, som vi har set, om kvaliteter i møders organisering. Og de skabes ud fra en særlig nødvendighed – og frihed! – i mødernes orden. Men de drejer sig ikke direkte om tings konkrete essens og en adækvat erkendelse af disse. Ting er nok involveret på bestemte måder i innovative møder o.a., og i udviklingen af fælles begreber og en positiv affekt, der fremmer fælles aktivitet og forståelse. Men fælles begreber er ikke begreber om tingenes konkrete essens. Fælles begreber er, som tidligere beskrevet, generelle ideer om kompositionsforhold i eksisterende eller nye måder. Men de omfatter ikke et direkte begreb med konkret fokus på de essentielle betydninger, der er involveret i møderne.

Under mødernes orden, hvor der er udviklet fælles begreber, kan der nu udvikles en ny type tænkning og begreber om essens og magt. Den nye type af viden er sammensat af endnu to momenter, der skal til for at den kan udfoldes: Den handler også om en almen magt, der skaber, producerer og er årsag til at ting er til. Og endelig handler den om den enkeltes deltageres bidrag; hans/hendes magt og essens, så at sige. Vi skal altså arbejde i tre momenter, tre processer for at udvikle den højeste intuitive tænkning: tings essens, betydningen af en generel produktiv skaben og den enkelte deltagers bidrag.

Som Spinoza siger, er den højeste tænkning en “intuitiv viden” om “den adækvate erkendelse af tingenes essens” (Spinoza 1996 s. 201). En erkendelse af enkelttingene som er “... meget.. mægtigere end den almene erkendelse” – altså mægtigere end de fælles begreber (ibid. s. 206).

Denne intuitive erkendelse omfatter som nævnt tre momenter:

- 1) En intuitiv” indlevelse og forståelse af de konkrete ting. Det intuitive er et “direkte”, klart syn på tingen og dens magt og intensitet: tingens virkelige essens.
- 2) En viden, også af intuitiv art, om at der er noget der producerer og komponerer såvel tingenes essens som måder og relationer og affekt. Spinoza kalder dette en intuitiv erkendelse af naturens (og guds) immanente kraft i alle ting. I dag vil vi kalde denne viden en intuitiv erkendelse af, at der er en fælles samfundsmæssig helhed, også i det mere nære i organisationen, der gør at produktion, komposition og fællesskab gør en forskel: En intuitiv erkendelse af, at organisationen o.a. er en levende sammenhæng hvor der “sker” produktion og komposition, og at der er liv og bevægelse i den immanente praksis her i; og konkret at tingen der er i fokus, og mit bidrag til den, er skabt og kan skabes “igen og igen” her.
- 3) Simultant med de to ovenfor beskrevne momenter er der også en intuitiv erkendelse af den enkeltes kraft til at erkende og handle i en helhed af møder og relationer. En adækvat viden om den enkeltes betydning og “essens” er en forståelse af betydningen af den enkeltes bidrag og udtryk i sammenhænge og møder. Altså også her et klart blik, nu på den enkeltes kraft, kunnen og skaberevne, hvis konkrete emotionelle side Spinoza også udtrykker som “stolthed” (Spinoza 1996 s. 206, Deleuze 1990 303 ff.) – som vi senere skal uddybe. I lyset af dette moment i den intuitive tænkning bliver det nu, på en ny måde, muligt at se lige netop den enkeltes “handling med tingen” – at se og forstå den enkeltes bevægelse, muligheder og bidrag i forhold til tingen.

Spinozas materialisme består i, at det er muligt ikke blot at erkende møders orden og “kontekst”, og kunne organisere og agere i forhold til gode og effektive møder – men at det også

er muligt at erkende direkte og intuitivt, hvilke ting, realiteter og magtforhold, der er involveret – og hvordan. Det materialistiske perspektiv er netop, at gode møder potentielt kan blive møder, der præcist og konkret begriber særlige essenser og betydninger.

I kraft af fælles begreber og de øvrige ovenfor nævnte momenter, som vi skal uddybe om lidt, indtræder den højeste erkendelse, som en kreativ intuition, hvor erkendelsen aktivt “ser” og “mærker” hvad “essensen” handler om, og hvad man kan gøre ved “tingen”, så den folder sig ud!

Denne praktiske, aktive, skabende forbindelse (forstået som det intuitive blik) til essens og materialitet, er altså forbundet til, hvad der gøres konkret og praktisk i et møde med andre, hvor tingen er involveret. Det intuitive blik og begreb sker ikke blot individuelt, som tænkning og refleksion i sig selv, men “på toppen” af møder, hvor der er en fælles praksis for at mødet bliver “godt”, og samtidig en fælles praksis for, hvordan det “fælles” og det essentielle træder frem og kan udtrykkes i mødet. Udtrykket kan her blive sublimt, som kunst ud fra en praksis og stil, ligesom soli i jazzmusik (Rasmussen 2010).

Intuitiv tænkning

I dette afsnit vil jeg uddybe fremstillingen af den intuitive tænkning som en etisk set “højeste” form for tænkning, som vi kan forsøge at nå i en organisation. Jeg mener, at Spinoza med dette begreb om intuitiv tænkning bidrager til en klarere forståelse af begreber som “innovativ tænkning” og “innovation i organisationer” og deres sammenhæng med livet og trivsel i organisationen.

Som vi har set i den tidligere gennemgang af forståelsen af tænkning, er begreber og ideer ekspressive og praktiske. En adækvat idé er et udtryk for, og samtidig en praksis med “tingen”, en praksis som involverer tingen og dens essens i møder. Formelt og begrebsligt opnås den intuitive viden, som tidligere skitseret,

gennem en udvikling af vores tænkningens kraft gennem de såkaldte fælles begreber. De fælles begreber er en særlig udvikling af adækvate begreber i forhold til møder og sammenhænge. Den intuitive videns mulighed og betydning/magt er, som sagt, ikke noget et individ “har” som begreb i sin tænkning eller som betingelser i sin tænkning (som Kant), før en analyse af og tænkning “over” en ting, eller et problem. En intuitiv viden er noget flere (individer) sammen deltager i udviklingen af. Det er en viden, der skabes på særlige måder og i særlige møder ved en praktisk involvering og eksperimenterende omgang med tingene og de essentielle forhold.

Tænkningen og begreberne må altså for det første bygge på en udvikling af tænkningens “kraft” og magt til at forstå de ting, der er brug for at forstå. Det sker gennem udviklingen af de fælles begreber. For det andet må begrebernes udvikling bygge på et meget direkte og konkret syn på, og en konkret omgang med tingen, i dens relationer og i den praksis “tingen” er i, med andre ting. Udviklingen af tænkningens kraft gennem fælles begreber og dens udvikling gennem en tæt praktisk omgang med ting kan ikke skilles ad.

Forudsætninger for udviklingen af, og en “overgåen” til, intuitiv tænkning kan altså fremstilles ved følgende simultane skridt:

- Tænkningens udvikling gennem fælles begreber, på særlige måder og i særlige møder.
- Den abstrakte og individuelle tænkning overgåen til en eksperimenterende praksis og komposition.

For at tage disse to skridt er det nødvendigt i organisationen at arbejde med at tænkning som kreativ, innovativ og intuitiv proces ikke nås gennem en model for viden og professionel tænkning der stræber mod abstrakte begreber som repræsentation af det fælles og kerner i og ved forskellige konkrete ting. Denne essentia-

lisme og abstrakte begrebslige viden, som vi ofte arbejder med som den højeste eller egentlige “viden” om ting, er kendetegnet ved ideen om en abstrakt model, et abstrakt billede, en abstrakt definition af tingen – hvor beskrivelse af forskelle og forskellige udtryk er isoleret fra, eller “afventer” at der først formeres et abstrakt begreb (se f.eks. Jensen 1983, Rasmussen 2003). Begreber om diagnoser, evidens og forskellige former for evaluering har ofte også denne abstrakte form (Rasmussen 2009). Hos Spinoza er dette en “lav” form for erkendelse. For at udvikle et begreb om tings essens må vi gå frem på en anden måde og med nogle andre forudsætninger. Disse kan oplistes således:

- Intuitiv viden sker gennem adækvate fælles begreber. Som vi har set er disse konkrete begreber forståelser af gode møde og deres organisering. De handler om den enkeltes og andres bidrag, og hvad der er fælles i forhold hertil. Der er konkrete ting og forhold involveret i møderne, men selve de fælles begreber handler i første omgang om mødernes komposition, om hvordan deltagerne kommer overens og koordinerer i møder, og om udviklingen af den parallelle positive emotionalitet i møderne. Fælles begreber bliver til på steder og viden om dette sted, og mødets og stedets “natur” og sammensætning, er immanent i de fælles begreber⁹.
- Fremstillingen af intuitive begreber sker på basis af og gennem en meget konkret eksperimentel omgang med de ting og relationer, der ønskes forstået – som mødet omhandler. Ifølge Spinoza og Deleuze starter denne involvering af tingene i mødet ofte med et “opdigtet” begreb (eller flere). Dermed forstås f.eks. en abstrakt model, en

⁹ Jeg har tidligere forsøgt at udvikle et sådan begreb om “psykologiske kategorier” i min udforskning af psykologers tænkning og praksis i organisationen PPR (Rasmussen 2004, 2005, 2007).

abstrakt organisations tegning, en abstrakt diagnose eller etikette, en abstrakt historie (narrativ) – som Spinoza altså benævner et opdigtet begreb (Deleuze 1990 s. 135 f., 161). Sådanne abstrakte begreber og generaliseringer er ofte nødvendigvis til stede, på stedet, når vi starter med at forstå¹⁰. Disse begreber kan og må imidlertid ikke undgås, hvis de forefindes i en praksis, i relation til det der skal begribes. Vi kan også blive nødt til indledningsvis at “opfinde” eller skabe et sådant udgangspunkt begrebsligt. For vi kan, ifølge Spinoza, ikke uden videre bevæge os mod det 5. plan og den intuitive erkendelse, hvor vi kan se sammenhænge i mangfoldigheden (immanens og erkendelsen af denne). Det er afgørende for udviklingen af intuitive begreber at vi må først udvikle en positiv kraft sammen. Disse indledningsvise abstraktioner kan fungere ved at lede os mod at finde årsager sammen, leder os mod at finde noget adækvat sammen – med den glæde og kraft, denne fælles søgen indebærer. Abstraktionerne må bruges som indledende hypotese om tingens essens og betydning. Men hurtigst muligt må vi befri os fra denne abstrakte og ofte også individuelle tænkning og de abstrakte, “opdigtede” begreber og erstatte dette med en syntetisk metode (Deleuze 1990, s. 161), hvor vi aktivt og praktisk bevæger os rundt i genstandsfeltet fra en ting til en anden, uden at passere gennem abstrakte begreber og med den kraft der er udviklet i tænkningen og den fælles kommunikation og indledende begrebsbrug. Der kan her udvikles begreber om kæder af praktiske sammenhænge mellem ting og begreber, om sammenhænge mellem konkrete ideer, knyttet til tingene. Ting erkendes således ikke gennem en abstrakt model, men som konkrete udtryk og

forbindelser mellem ting og ideer – og som konkrete praksisser med “tingene i”.

Igennem den fælles kraft i tænkning, analyse og eksperiment må vi altså med Spinozas ord “uddrive ånden” af den individuelle, abstrakte tænkning – de abstrakt konstruerede modeller, begreber og diagnoser og “gøre dem forældede”. – Vi må konstruere den reelle praktiske betydning konkret.

Der kan nu udvikles en tænkning, der i praktisk henseende “overgår” den abstrakte tænkning. Det sker, dels som ovenfor skitseret, gennem den praktiske “sociale” organisering af magtfuld mødepraksis (fælles begreber med kapacitet for “berørthed”), hvor den begrebslige kraft udvikles. Og det sker gennem en konkret eksperimenterende, engageret praksis, hvor deltagerne sammen på en bestemt måde, skridt for skridt, ser på sammenhænge, og hvor der “gennemspilles” og udtrykkes forskellige “kæder” af årsager, effekter og affekter. Den eksperimenterende, innovative og intuitive tænkning kan derfor ikke udvikles uden direkte oplevelse, og dermed med sanselig, kropslig forestilling og fantasi (Gatens M., Lloyd G. 2002).

Men vi er ikke helt fremme ved den højeste form for tænkning og intuition endnu. Ved siden af de to ovenfor beskrevne skridt i fremstillingen af intuitiv tænkning må der ske en helt afgørende proces, som blev berørt (som en del af tre momenter) ovenfor da vi gennemgik det væsentlige ved plan 5. og den intuitive tænkning. Hvert fælles begreb leder, ifølge Spinoza, samtidig deltagerne på sporet af noget overordnet eller gennemgående skabende¹¹. På grænsen af det fælles begreb er der en “sans” eller fornemmelse for, at møder og praksisser i

10 F.eks. i form af en diagnose inden en tværfaglig gruppe skal forsøge at nå frem til et fælles billede og en handleplan for et barn, en familie etc. (Rasmussen 2009, 2010).

11 Det er dette moment Spinoza kalder dette en intuitiv erkendelse af naturens (og guds) immanente kraft i alle ting. I dag vil vi, som tidligere sagt, kalde denne viden en intuitiv erkendelse af, at der er en fælles samfundsmæssig helhed, også i det mere nære i organisationen.

organisationen, eller den sammenhæng mødet er en del af, er potentielt skabende og producerende. Denne erfaring er praktisk forekommende hver gang deltagere i et levende godt møde ser og skaber viden. Deltagerne forfølger, at dette match i det konkrete møde, også er betinget og muliggjort af sammenhængen og organiseringen, som de mødes og arbejder i – og at det fælles begreb ikke bare omhandler noget, der sker i et isoleret møde.

Denne side af de fælles begreber, og på grænsen af dem, fordi det er en potentiel erfaring, der muliggør noget nyt, er en af de drivende kræfter bag udviklingen af den intuitive erkendelse og intuitive begreber. Hermed er deltagerne mere på vej mod, og har mod på, et intuitivt begreb om tingen. Erfaringen af det overordnede skabende og skabte giver nemlig mødet og gruppens deltagere mod på, vilje og kraft til at skabe begreber, udtryk og forståelse for konkrete særlige ting og deres relationer og forbindelser. Tænkningen er her ikke længere kun rettet mod gruppens komposition, mødets organisering, hvad der gør mødet godt, hvad der er det fælles ved virkninger og påvirkninger, men tænkningen får et skub til at rette sig nu også mod de særlige ting mødet omhandler – mod de ting, der er involveret i mødets – og organisationens – arbejde: Der kan nu ses på årsager og virkninger i en immanent enhed: At kende essenser er at kende årsager, at kende tingens intensitet, udtryk og den konkrete praksis med tingen.

Alle de beskrevne momenter i udviklingen af intuitiv viden sker ud fra det Spinoza kalder “evighedens perspektiv “(Spinoza 1996 s. 68 og s. 200 ff., Deleuze 1990 s. 303 ff.). Dette perspektiv indebærer:

- Den højeste erkendelse af en ting hæver tingen ud af en eksistens knyttet til tid og sted, “her og nu”. Vi forstår, at tingen (og den enkelte deltager) har en betydning, der rækker videre end en konkret tidsbunden

eksistens. Det betyder ikke, at den højeste intuitive erkendelse ser tingen uafhængigt af tid og sted. Det ses at tings essens fremtræder forskelligt til forskellige tider og steder. Via det intuitive begreb om tingen fås altså et blik for og en forståelse af en særlig kraft og betydning – essensens kraft og betydning¹² – der først får sine konkrete udtryk i forskellighed (Deleuze ibid. s. 304).

- Den konkrete direkte intuitive erkendelse “ser klart”, at tingenes relationer og de årsagskæder de er del af, er nødvendige, og at ting ikke bare “sker”, men i afhængighed af en kæde af årsager og begivenheder. Det samme gælder den enkelte deltagers forståelse af sit bidrag til tingens eksistens. Det betyder, at den enkelte gennem den intuitive erkendelse ser sig selv som en del af nødvendigheden og kan påvirke og handle i den. At den enkelte deltager forstår sig selv under “evighedens synsvinkel”, betyder at den enkelte ser, hvor og hvordan ting påvirker og påvirkes i relationer og kæder af begivenheder – og kan placere sit bidrag heri. Dermed anser den enkelte deltager intuitivt sin magt og intensitet i relation til de ting der er genstand for intuitiv erkendelse, møde og handling – ikke blot i selve øjeblikket, eller i en konkret situation, men som en almen ikke-tidsbunden magt, en handleevne og et “greb” om tingene (Spinoza ibid. s. 201 ff., Deleuze ibid. s. 305 ff).

Den intuitive tænkning forbinder altså tings almene betydning (ud over tid og sted) med en nødvendig eksistens, hvor den enkelte er alment afgørende. Denne tænkning har altså den enkelte som årsag. Dette erfares konkret, der hvor tænkningen “sker”, som den største aktive glæde og dermed lyst (desire) til at erkende endnu flere ting – eller endnu mere i relation til tingen – og den nødvendighed, den

12 Vi ville i dag sige genstandens samfundsmæssige almene betydning.

måde den er produceret på etc. (Spinoza *ibid.* s. 201). Denne affektive side af denne tænkning betegner Spinoza lyksalighed, tilfredshed og stolthed (Spinoza 1996 s. 179, 206).

Intuitiv viden handler altså om at være en aktiv del af enkelttings eksistens, skabelse og deres udtryk. Den immanente konkrete affektive side af denne erkendelse er følelser som “glæde” ved at være en del af kreative processer, at være i bevægelse, at føle handling med tingene som “skabt”, forårsaget af den enkeltes intellekt, handlekraft og kreativitet. Som en immanent del af intuition erfares disse følelser, ifølge Spinoza, konkret ved at “finde sig selv” (Deleuze 1990 s. 308) og som nydelse og lyksalighed, og altså stolthed over at kunne skabe, komponere, udtrykke – som en musikers, sportsmand eller håndværkers følelse af at præstere og prøve kræfter. Denne erkendelse af egen betydning “under evighedens synsvinkel” giver altså adgang til følelser af en faglig, professionel stolthed, glæde og tilfredshed knyttet til det, den enkelte kan og formår i relation til begivenheder og ting, som er i fokus her. Erkendelse af egen indsats, betydning og magt, som f.eks. professionel og faglig “identitet”, som oplevelse af fagligt værd m.m., opstår derfor ikke bedst som abstrakt “identitet” eller i forbindelse med abstrakt viden, men er forbundet til konkret erkendelse og handling med tingene. Oplevelse af kompetence, faglighed, professionalitet sker altså konkret “i handling” og i forbindelse med de konkrete intuitive greb om tingene og deres relationer. Professionalitet og faglig identitet “sker” i det konkrete møde med essens og ting: Oplevelsen af at være en god musiker, håndværker, psykolog ect. sker i den konkrete “soli”, det konkrete “træk” og bidrag.

Sammenfattende opstår disse oplevelser af professionalitet og faglig kunnen ikke først “individuel”; ikke uden fælles begreber: De finder derimod sted “på toppen af” fælles begreber – i møder og måder og i relation til komposition og positiv affekt (og kapacitet

for at blive berørt). Den personlige intuitive oplevelse sker på grænsen af fælles positive begreber; på grænsen af følsomme ordener, der også udtrykker mådernes positive magt. På denne grænse er der tale om en erfaring af det skabende og det potentielle, hvor “ingen ved hvad der kan ske”.

Spinozas etiske spørgsmål er igen: Hvordan kan der organiseres møder der sikrer og “nødvendiggør” denne skabelse af fælles begreber, fornuft og positiv emotionalitet, der igen i mødernes og frihedens orden “nødvendigvis” skaber intuition og glæde af højeste grad? Hvordan organiseres en adgang til professionel og faglig intuition, kunnen og “stolthed”? Enting er sikkert; svaret på spørgsmålene findes ifølge Spinoza ikke gennem teori, abstrakte kategorier og strategiske programmer. Der må skabes måder og møder i praksis.

Perspektiv: Deleuze, Foucault – og Spinoza

I Deleuze’s bog om Foucault (Deleuze 2004) kommer Deleuze med denne bemærkning:

Spinoza sagde: man ved ikke hvad en menneskelig krop formår når den befrir sig fra den menneskelige disciplin. Og Foucault sagde: man ved ikke hvad et menneske formår for så vidt det er levende, for så vidt det er en helhed af modstandskræfter (Ibid. s. 107).

Deleuze vil hermed fremhæve, at der er steder i Foucault’s arbejder, hvor han placerer menneskelig handlen og frihed som del af, eller “på grænsen” af, orden, diskurs og magt. Det er på sådanne steder i Foucaults tænkning, at jeg vil perspektivere Spinozas tanker.

I min gennemgang af Spinoza har jeg fremhævet forholdet mellem en magtfuld komponeret orden, hvor ud fra der “på grænsen” kan komme til at eksistere en mødernes orden. I denne orden kan der igen udvikles en intuitiv og højt specificeret involvering og “kontakt” med tings essens og materialitet, som igen kan danne grundlaget for nye kompositioner og nye

ordener. Spinozas filosofi angiver hermed retning og potentiale for en sublim åbning af en ellers ofte fastfrosen dualitet mellem bestemt-hed, orden (struktur, diskurs m.m.) og subjektivitet (tænkning, handling, frihed m.m.), som findes i den meste filosofi og psykologi. Og som jeg vil antyde en dualitet der ikke er overvundet hos Foucault. Desuden giver Spinozas filosofi mulighed for en genåbning mod materien, essensen, tingenes betydning, som ofte lægges på hylden i diskursteori og socialkonstruktivism – samtidig med at betydningen af en fælles subjektivitet og skaben for en personlig subjektivitet fastholdes.

I mange af Deleuzes læsninger af Foucault antydes sådanne åbninger af ordener som mulige. Det fremhæves nemlig, at der i Foucaults begreb for diskursive ordninger som dispositiv, både er tale om betingelser og udøvelse af magt og punkter og sammenhænge for udøvelse af modstand, mutation og kreativitet (Deleuze 2004 og 2007).

Deleuze fremhæver at på den ene side er et dispositiv hos Foucault et immanent, forhold der fungerer som årsagen til de konkrete indretninger – en årsag der aktualiserer og udvirker relationer.

På den anden side indbefatter dispositive relativt frie og ubundne punkter; punkter for kreativitet, forandring og modstand.

Kræfterne, som et konkret dispositiv forbinde og optegner, råder over en evne til at yde modstand. Men der er tale om en dualisme: struktur – modstand etc.

I dispositive forefindes modstandspunkter og “arnesteder”, der muliggør kræfternes forandring. I forhold til magten er det modstanden, der er primær Deleuze (2004 s. 104). Magtens relationer holder sig indenfor dispositive, hvorimod modstandens relationer står i et direkte forhold til “det udenfor”, som (skabende) tænkning kan forbinde sig med.

Foucaults tankegang er her et potentiale for en forståelse af organisationer, hvor tænkningen af det nye og kreative er et element

i selve organiseringen. Som vi har set det i tidligere afsnit af denne artikel, tilbyder Spinozas filosofi samme muligheder. Men Spinozas filosofi om mådernes orden, og mødernes orden på grænsen heraf, er et potentiale for et endnu bedre svar på spørgsmålet om, hvordan der skabes liv og innovation i organisationer. En afgørende forskel mellem Foucaults og Spinozas tænkning om fremkomsten af nye og kreative måder er at Spinozas tænkning ikke indeholder de “gnidninger” og den dualisme som Foucaults tænkning gør – og som Deleuze’s læsning af ham ikke overvinder. I Spinozas tænkning er det nemlig nye møder og eksperimenter, som ligger immanent i “mådernes orden”, der skaber nyt og dermed fornyr mådens potentiale. Innovativ tænkning er hos Spinoza ikke tænkt som modsætning eller som en “anden side” af eller andet punkt i organisationen. Hos Spinoza sker innovativ og intuitiv tænkning både i kraft af organiseringen af særlige innovative måder og i kraft af disses udfoldelse i positive nye møder – i en ny orden. Tænkning og innovation er “.. at organisere gode møder.” (Deleuze 1990 s. 262). Det skabende ses som møder (mellem deltagere, kroppe) og særlige møders ordener, som “sker” og finder sted i og på grænsen af måderne (med Foucaults begreber forstået som dispositive eller anordningerne). Denne fremstilling af en levende sammenhæng af immanente ordener, uden brudflader i, ser jeg som et ubrugt potentiale i sammenhæng med de (helt uundværlige) præciseringer af magt, relationer, nødvendighed og bestemmelse hos Foucault.

Desuden trækker Spinoza i sin materialisme en meget kraftfuld, og igen immanent og “ubruds” forbindelse, mellem magt og “objektiv”, tingslig essens og involvering, subjektivitet, innovation i fællesskaber. Et materialistisk perspektiv der også står svagt hos Foucault og Deleuze. Der er, hos Spinoza, i magten, essensen, og i menneskers greb om og måder at forholde sig til denne, en følsomhed, og en kom-

positiv kapacitet, som betyder, at hvis magten gribes an på en særlig måde, er der “ingen der ved hvad der kan ske”. Sådanne særlige måder og møder, forstået som en praksis, ligger, som vi har set, på grænsen af nødvendighed, viden, redskaber og kunnen¹³. En praksis der som en innovativ måde, “overgår” måden, strategien, dispositivet, i en ny praksis, i en ny orden, som immanent, “direkte” og intuitivt giver anledning til et konkret greb om essens i relationer og sammenhænge mellem ting.

Med hensyn til begrebet tænkning vil jeg afslutningsvis prøve at sammenkæde nogle formuleringer i Spinozas filosofi med Foucaults og Deleuze formuleringer.

Foucault og Deleuze kommer som sagt med formuleringer, der giver potentiale til at forstå tænkning og innovation i organisationer på langt modigere og levende måder end oftest set. ‘At tænke’ at ankomme til det “ikke-stratificerede”. ‘At tænke’ er et “indbrud af det udenfor”, “en abstrakt storm (Deleuze 2004 s. 101). ‘Subjektivitet’ er “at rive sig løs fra sig selv”. Tænkningen “begynder i nærheden at singulariteterne og fuldendes nu som foldning” og at tænke (subjektiviteten i foldningen) er at “at problematisere, at eksperimentere” (Deleuze 2004, s. 115 ff.).

At tænke’ hos Spinoza er også at eksperimentere, trække og sammenkæde forbindelser. Tænkningen sker også her i nærheden af “singulariteterne” (de enkelte ting) og er befriet fra det abstrakte og det “stratificerede” og ordnede (måderne). Hos Spinoza befris tænkningen gennem en særlig omgang med og greb om ordenen. ‘At tænke’ hos Spinoza sker måske også op imod magten, men som jeg har fremhævet, især på skuldrene af, og på grænsen af magten. “Livet bliver en modstand mod magten, hvis den er ved at tage livet af sin genstand”, siger Foucault og med

ham Deleuze (ibid. s. 107). Spinoza ville her tilføje: ... og magten skal erobres; måden og praksis skal være “stærk”, magtfuld og kunne konkretisere kraft og betydning. Og magt er, som vi har set i denne filosofi, også samtidig følsom, åben og påvirkelig. Derved opstår et potentiale for fri og skabende tænkning. Tænkning af det nye, skabelsen af begreber og viden, sker hos Spinoza, ud fra positivt organiserede møder og på grænsen af orden og magt. Fornuft og tænkning er i høj grad immanent med sådanne møders organisering og orden – og organiseringen er som et affektivt “tæppe”¹⁴ for improvisation og udtryk.

I forhold til megen filosofi og psykologi er Foucault, Deleuze og Spinoza fælles om en forståelse af tænkning, og af hvordan tænkning udfoldes, hvor begreber som individ, person, subjekt ikke for “tidligt” må introduceres og optræde i bevægelsen mellem magt og tænkning. Det er med andre ord vigtigt ikke for hurtigt at ankomme til individet, jeget, det enkelte subjekt etc., når vi beskriver og taler om innovation, kreativitet etc. Den skabende tænkning hos Spinoza, intuitionen og erkendelsen af tredje grad, er ganske vist personlig og individuel i et sidste moment, men den sker og udfoldes ud fra nye fælles måder i mødernes orden, ud fra fælles sans, affekt og stemning – og så ud fra fælles begreber produceret i sådanne møder. Positiv tænkning og affekt er organisering af gode møder. Herudfra kommer den personlige skabende praksis og den personlige intuitive nytænkning skabt og udtrykt i en ny orden eller i en ny praksis. Her bliver det klart, hvordan megen filosofi og psykologi, også ofte i de kritiske udgaver, ofte med Deleuzes ord “folder for hurtigt” (se note 7) og ankommer til individet, udenom den kraft, kapacitet og emotionalitet i organisering og møder der er skabende, og hvor ud fra per-

13 Sammenlign igen her begrebet tilfældighed i betydninger som gunstig m.m. jf. note 8) og i betydningen en orden der skabes i og med.

14 Et ord hentet fra jazz og rock m.m.: bandets samspil og “orden” er et tæppe for kreative soli og udtryk (se Rasmussen 2010).

sonlig tænkning og individ kan træde frem. Dermed mistes og overses også den radikale formulering af forbindelsen til essens, magt og materialitet, som er immanent forbundet til måder og møder, som jeg fremhævede ovenfor.

Ydermere sker skaben og tænkning, der så at sige både “kommer til” og “sker” for individuelle personer, hos Spinoza, i lyset af det han forstår som “evighedens perspektiv”. Det vil sige, at når der er tale om personlig intuitiv tænkning, sker denne forbundet til en personlig forståelse og affektiv fornemmelse af såvel sammenhængens (organisationens, fællesskabets), som personens – og tingens, “singularitetens” almene betydning.

I forhold til Foucault og Deleuze er det vigtigt at fremhæve at tænkning og subjektet ikke i Spinozas filosofi bare er en “foldning” af magten, og foldning af det ydre til det indre. Det er ikke kun sådan, at der på den anden side af dispositivet udskilles og foldes en subjektivitet (som er “genkodet” se ibid. 115 ff.), eller at individet gennem modstand tænker ud i det ikke stratificerede og her eksperimenterer og skaber (som modstand). Hos Spinoza er der tale om en kunstnerisk og praktisk fremstilling af intuition og kreativitet, gennem komposition af møder, hvor den personlige tænkning og skaben hviler på de ovenfor nævnte almene forudsætninger. Kreativitet og innovation forstås også på en helt anden måde end oftest i psykologi og organisationsteori. Innovation er en kollektiv og mødekonkret forståelse af både materialets essens og materialets konkrete sammenhæng, logik og nødvendighed – og samtidig en ligeså mødekonkret fornemmelse for kreativitetens mulighed, realitet, “kraft” og forbundenhed til organisationen.

‘At tænke’ er, som hos Foucault, nok at ankomme til noget ikke-stratificeret. Intuitiv tænkning kan måske godt billedligt beskrives som et indbrud af det udenfor – “en abstrakt storm” (Deleuze 2004 s. 101). Men hos Spinoza er stormen ikke abstrakt, for når tænkningen virkelig er intuitiv og skabende, ser vi det

konkrete og det “direkte”. Er subjektivitet “at rive sig løs fra sig selv”? Dennes formulering dækker måske, hvad der sker i mødernes orden, når “ingen ved hvad en krop er i stand til”, når der tænkes og skabes i en ny orden. Men perspektivet fra Spinoza er også, at tænkning er en personlig udtrykken sig fuldt ud, en finden frem til en personlig kraft og essens (som er forberedt i mødernes orden), som bekræftes positivt emotionelt. Tænkning er at komme frem til en identitet mellem væren, og glæde og “faglig” stolthed. Det er ved at være tæt på nødvendighed, materialitet og intuitivt se dennes konkrete essens, at vi personligt kan komme “tæt på det utænkte” – og derved skabe og nytænke det.

Litteratur

- Deleuze G. (1990): *Expressionism in Philosophy: Spinoza*. New York: ZONE BOOKS.
- Deleuze G. (1988): *Spinoza: Practical Philosophy*. San Francisco: City Lights Books.
- Deleuze G. (2004): *Foucault*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Deleuze G. (2007): *Michel Foucault's Main Concepts. What is a Dispositif. I: Two Regimes of Madness*. New York: Semiotext(e).
- Elmholdt K. & Tanggaard L. (2011): *Følelser i ledelse – introduktion*. I: Elmholdt K. & Tanggaard L. (red.): *Følelser i ledelse*. Aarhus: Klim.
- Foucault M. (1994): *The Ethics of the Concern for Self as a Practice of Freedom*. I: Rabinow P. (ed.): *Ethics, subjectivity and truth*. New York: The Free Press.
- Ilyenkov, E. (1974): *Thought as Attribute of Substance (Spinoza) I: Dialectical Logic, Essays on its History and Theory*. www.marxists.org/archive/ilyenkov/works/essays/index.htm
- Jensen U.J. (1983): *Sygdomsbegreber I praksis*. København: Munksgård
- Michael Hardt (1993): *Gilles Deleuze: An Apprenticeship in Philosophy*. London: University of Minnesota Press Minnesota.
- Moria Gatens & Genevieve Lloyd (2002): *Collective Imaginings, Spinoza, Past and Present*. London and New York: Routledge.

- Rasmussen Ole V. (2003): *Viden i praksis I*: Nordiske Udkast, Tidsskrift for kritisk samfundsforskning, nr. 1. Syddansk Universitetsforlag.
- Rasmussen Ole V. (2004): *Psykologiske kategorier i inklusiv praksis*. I: Psykologiske Pædagogisk Rådgivning nr. 5/6. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Rasmussen Ole V. (2005): *Projekt, kategori og intuition – om psykologers praksis i PPR*. I: Psykologiske Pædagogisk Rådgivning nr. 4. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Rasmussen Ole V. (2007): *Ledelse af PPR i bevægelse – ledelse af viden i praksis*. I: Psykologiske Pædagogisk Rådgivning: Tema: *Ledelse under forandring*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Rasmussen Ole V. (2009): *Just in time – hvordan overgå diagnoserne og skabe viden på stedet*. I: Psykologiske Pædagogisk Rådgivning nr. 3. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Rasmussen Ole V. (2010): *PPR, tværfagligt arbejde – og jazz: en spejling af praksis*. I: Psykologiske Pædagogisk Rådgivning nr. 6. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Spinoza, Baruch de (1996): *Etik*. København: Munksgaard, Rosinante.
- Williams C. (2010): *Affective processes without a subject: Rethinking the relation between subjectivity and affect with Spinoza*. I: *Subjectivity: international journal of critical psychology* (3) 245-262. UK: Palgrave Macmillan Journals.